

Prediker 1: 1-11

1 Hier volgen de woorden van Prediker, zoon van David en koning in Jeruzalem.
2 Lucht en leegte, zegt Prediker, lucht en leegte, alles is leegte.
3 Welk voordeel heeft de mens van alles wat hij heeft verworven,
al zijn moeizaam gezwoeg onder de zon?
4 Generaties gaan, generaties komen, maar de aarde blijft altijd bestaan.
5 De zon komt op, de zon gaat onder,
en altijd snelt ze naar de plaats waar ze weer op zal gaan.
6 De wind waait naar het zuiden, dan draait hij naar het noorden.
Hij draait en waait en draait, en al draaiend waait de wind weer terug.
7 Alle rivieren stromen naar de zee, toch raakt de zee niet vol.
De rivieren keren om, ze gaan weer naar de plaats vanwaar ze komen,
en beginnen weer opnieuw te stromen.
8 Alles is vermoeiend, zozeer dat er geen woorden voor te vinden zijn.
De ogen van een mens kijken, en vinden geen rust,
zijn oren horen, en ze blijven horen.
9 Wat er was, zal er altijd weer zijn, wat er is gedaan, zal altijd weer worden gedaan.
Er is niets nieuws onder de zon.
10 Wanneer men van iets zegt: 'Kijk, iets nieuws,' dan is het altijd iets dat er sinds lang vervlogen tijden is geweest.
11 De vroegere generaties zijn vergeten, en ook de komende zullen weer worden vergeten.
12 Ik was koning van Israël en woonde in Jeruzalem. 13 Ik nam me voor, alles wat er gebeurt in deze wereld te bestuderen, want ik wilde weten wat de zin van alles is. Dat heeft God ons mensen opgedragen; het is een kwelling. 14 Ik bekeek wat men hier op aarde allemaal ondernam: alles bleek zinloos, grijpen naar wind. 15 Wat krom is, wordt niet recht, en wat ontbreekt, kun je niet meetellen. 16 Eerst zei ik bij mezelf: 'Ik ben wijzer dan al mijn voorgangers in Jeruzalem; door ervaring ben ik veel wijzer en verstandiger dan zij. 17 Ik moet toch het verschil kunnen zien tussen wijs en dwaas, tussen verstandig en dom.' Maar ook dat, heb ik ingezien, is grijpen naar wind. 18 Want hoe meer kennis, des te meer ergernis; hoe groter het inzicht, des te groter het verdriet.

Lucas 15 : 1-9

1 Alle tollenaars en zondaars kwamen hem opzoeken om naar hem te luisteren. 2 Maar zowel de Farizeeën als de schriftgeleerden zeiden morrend tegen elkaar: 'Die man ontvangt zondaars en eet met hen.'
3 Jezus vertelde hun toen deze gelijkenis:
4 'Als iemand van u honderd schapen heeft waarvan er één verloren is geraakt, laat hij dan niet de negenennegentig andere in de woestijn achter om naar het verdwaalde dier op zoek te gaan tot hij het gevonden heeft?
5 En als hij het gevonden heeft, legt hij het vol vreugde op zijn schouders 6 en gaat hij naar huis.
Daar roept hij zijn vrienden en buren bijeen en zegt tegen hen:
"Deel in mijn vreugde, want ik heb het schaap gevonden dat verdwaald was."
7 Ik zeg u: zo zal er in de hemel meer vreugde zijn over één zondaar die tot inkeer komt dan over negenennegentig rechtvaardigen die geen inkeer nodig hebben.
8 En als een vrouw tien munten heeft en er één verliest, steekt ze toch de lamp aan, veegt het hele huis schoon en zoekt ze alles af tot ze het muntstuk gevonden heeft? 9 En als ze het gevonden heeft, roept ze haar vriendinnen en buren bijeen en zegt: "Deel in mijn vreugde, want ik heb de munt gevonden die ik kwijt was."
10 Zo, zeg ik u, heerst er ook vreugde onder de engelen van God over één zondaar die tot inkeer komt.'

1. Inleiding

Prediker - houd je maar vast – met hem ga je flink de diepte in.

Deze preek, overdenking, die ik een aantal jaren geleden maakte heeft me veel hoofbrekens gekost. Want telkens dacht ik: hoe moet ik er in vredesnaam een zodanig verhaal van maken, dat de mensen niet in tranen of zwaar depressief naar huis gaan.

Hoe moet ik een positieve draai geven aan die rake, realistische woorden van die oude denker uit de derde eeuw voor Christus?

Lucht en leegte ..... ja lekker is dat.

En dat is van de nieuwe vertaling uit 2004

De Groot Nieuws vertaling (1983) zegt het nog scherper dan de nieuwe bijbelvertaling:

2 IJl en vluchtig, zonder zin, nutteloos is alles, zegt hij. Volkomen zinloos is het leven. 3 De mens zwoegt en tobt heel zijn leven lang, maar wat bereikt hij ermee?

Zulke woorden zetten alles op scherp.

Waar sloven we ons toch voor uit? Wat voor zin heeft het?

Het is toch allemaal zo betrekkelijk –

generaties komen – generaties gaan;

de zon komt op; de zon gaat onder;

de rivieren stromen naar de zee, maar de zee raakt nooit vol;

de wind waait en komt van die plek net zo hard weer terugwaaien

Over wind gesproken:

Freek de Jonge zei daar ooit iets lachwekkends over.

Hij zei: je fietst de afsluitdijk over met tegenwind-

aan het eind keer je de fiets – weer wind tegen.....!

We gaan verder met Prediker:

Alles wat je doet – iemand voor jou heeft het al eens gedaan – iemand na jou doet het weer – en wat we doen – het wordt allemaal vergeten door de mensen na ons.

Is alles zo betrekkelijk? Een zinloos gebeuren. Een kwelling?

Grijpen naar wind? Lucht en leegte?

Daar gaan we eerst eens naar kijken. Lucht en leegte Waar is de ijdelheid gebleven?

2. lucht en leegte

Die klassieke vertaling: IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid' stamt uit de eerste Nederlandse bijbelvertalingen vanuit de Middeleeuwen.

Ooit werd de Hebreeuwse tekst in het Latijn vertaald – de beroemde Vulgata vertaling.

Vanitas vanitatum, omnia vanitas,

zo staat het daar.

Denk aan het engelse vanity – in vain – vanish – vluchtig, ijl, zomaar weg

De schrijver van het boek Prediker gebruikt daar drie keer het woord hèvèl voor – dat heeft vele betekenissen: lucht – ademtocht – zuchtje wind – damp – nietigheid – vergankelijkheid – zinloosheid.

Toen het woord ijdelheid als vertaling werd ingebracht paste dat prima.

In die tijd – de 15e eeuw - betekende ijdelheid: ledigheid – leegte – nietigheid.

Dat wat zomaar in het niets kan verdwijnen.

Vondel dichtte ooit in die trant: De Godtheit scheidt alleen uit ydelheit en niet.

Maar in de vorige eeuw kreeg ijdelheid een heel andere betekenis.

Zo werd die tekst ook vaak gekscherend gebruikt als iemand nét iets te lang voor de spiegel stond: IJdelheid der ijdelheden.... riep iemand dan!!!

Het stond voor praalzucht, eigendunk. Zo veranderen betekenissen van woorden.

En dus voldeed ijdelheid niet meer in Prediker. Niet tenminste om ledigheid, leegte en nietigheid uit te drukken.

De Willibordvertaling van 1975 houdt er nog iets aan vast met ijl en ijdel, alles is ijdel.

De Groot Nieuws vertaling van 1983 vertaald het breed met: IJl en vluchtig, zonder zin, nutteloos is alles.

In 1994 verscheen de bijbel in onze taal van Frans Cromphout, die de woorden van Prediker vertaalde met: Lucht en leegte – het is allemaal lucht en leegte. En dat is de officiële vertaling geworden.

En denk niet dat alleen bijbelgeleerden zich met deze zaken bezig houden. Na de eerste werkvertaling van de nieuw bijbelvertaling duikt Lucht en Leegte al snel op in **niet** bijbelse lectuur: Donald Duck notabene. In 1998 heeft Donald Duck een hartvormig gat voor

zijn geliefde Catrien in een rots uitgesneden. Daarop geeft Guus Geluk als commentaar: Mijn complimenten voor dat fraaie gat in die berg. Een passend symbool voor jouw liefde voor Katrien: alleen maar lucht en leegte!

3. vragen ipv antwoorden

Je had ooit van die uitzendingen over vrouwen die van gezin wisselen voor 2 weken. Ik zag er ooit een, waarbij in het ene gezin de man predikant was. Ook een prediker dus. De vrouw die in dat gezin terecht kwam merkte vol verbazing hoe hij telkens als hij met zijn kinderen sprak begon over God. De kinderen leden daaronder.

Dus zei ze tegen hem: Zou je niet eens met het kind zélf praten?

Gelukkig had die prediker daar oren naar!

Bovendien moest hij telkens als hij weer over God begon, 8 dollar betalen.....

Daar konden zijn kinderen aan het eind van de week een flink feestje van bouwen!

Prediker praat wel over God, maar op een totaal andere manier dan in de rest van de bijbel meestal gebeurt.

Daar spreekt men vol vertrouwen over het bestaan van een God die het universum beheerst en zijn wil openbaart. De schrijvers van de andere boeken beloven ons dat we gelukkig worden als we zijn wegen bewandelen en waarschuwen ons dat er ongelukken van komen als we dat niet doen.

Wat moet je dan als je twijfelt, als je sceptisch tegen de wereld aankijkt, als je zo je bedenkingen hebt bij alles wat er gebeurt op aarde?

Je komt dan altijd van die gelovigen tegen die zeggen:

Lees de Bijbel, daar vind je de antwoorden!!!

Maar de zoekers, de rusteloze vraagstellers hebben vaak niets te zoeken bij de antwoorden die ze tegenkomen.

Totdat ze stuiten op dat ene opmerkelijke boek Prediker.

Dat boek neemt slechts een paar pagina's in en is weggestopt tegen het eind van de Hebreeuwse bijbel – misschien wel vanuit de gedachte – of de hoop - dat de meeste mensen niet zover komen als ze gaan bladeren in de bijbel.

Prediker is het werk van een boze, cynische, sceptische man die twijfelt aan God en zich afvraagt wat voor zin het heeft om goed te doen. Wat heeft het voor zin om hard te werken?, vraagt hij zich meteen al in het begin af.

2 Lucht en leegte, zegt Prediker, lucht en leegte, alles is leegte.

3 Welk voordeel heeft de mens van alles wat hij heeft verworven, al zijn moeizaam gezwoeg onder de zon? 4 Generaties gaan, generaties komen, maar de aarde blijft altijd bestaan

4. een gevaarlijk boek

Gevaarlijke man, die Prediker.

Is er verder iemand in de bijbel die zo spreekt?

Bijna op elke andere bladzijde in de bijbel horen we nadrukkelijk dat elk van onze daden – hoe gering ook – er iets toe doet. We krijgen te horen dat het God welzeker iets kan schelen wat we eten, hoe we leven, hoe we liefhebben, hoe we geld verdienen en het uitgeven.

En dan komt Prediker ons vertellen dat al die dingen God eigenlijk niets kunnen schelen.

Rijk en arm, wijs en dwaas, rechtvaardig en goddeloos: alles wordt oud en sterft en is snel vergeten. Hoe je ook geleefd hebt.

Er zijn in de joodse traditie mooie verhalen over hoe de bijbelboeken zijn samengevoegd, hoe de canon is samengesteld, zoals dat zo mooi heet.

Dat was rond 100 na Christus.

Toen de rabbi's bij elkaar kwamen om te beslissen welk boek wél bij de bijbel zou horen en welke niet, zijn er verwoede discussies gevoerd over dat boek Prediker.

Ongetwijfeld waren er mensen die het een aanstootgevend boek vonden en een bedreiging voor hun geloof. Er waren er zelfs die het niet alleen buiten de bijbel wilden laten, maar het ook wilden verbieden, zodat onschuldige lezers er niet door verleid zouden worden en zich zouden afkeren van het geloof.

Maar zo was er ook onenigheid over andere boeken, zoals het boek Hooglied, dat een groot erotisch gehalte heeft of het boek Esther, met die Duizend-en-één nacht atmosfeer.

Maar ondanks het cynisme en scepticisme werd Prediker in de bijbel opgenomen.

Gelukkig maar.

Er is dus óók ruimte in de bijbel voor vragen zonder dat er meteen antwoorden bij staan.

Er is ruimte voor de zoekers, de twijfelaars.

En meer dan dat: er mag kritiek geleverd worden op het bestaan....

5. een bange oude man

Toen ik jong was las ik al veel in de bijbel.

Toen stuitte ik op dit boek, Prediker, sprak het me meteen aan.

Het was heerlijk om te lezen hoe de schrijver moedig de orthodoxe standpunten uit zijn tijd aanvalt.

Hoe hij de huichelarij en oppervlakkigheid van alles wat voor vroomheid en wijsheid door moet gaan aan de kaak stelt en ontmaskert.

Zijn levenswijsheid, zijn inzicht, zijn cynische commentaar op de menselijke natuur raakten me. Het leek allemaal zo diepzinnig, zo scherp opgemerkt, zoveel eerlijker dan al die vrome verzekeringen die je in de rest van de bijbel tegenkomt.

Ik dacht toen: die Prediker is net als ik.

Een idealistisch jong iemand, vijand van leugens.

Iemand die tot op het bot wil gaan om de waarheid aan het licht te brengen.

Maar nu heb ik het stadium in mijn leven bereikt, waar Prediker zich waarschijnlijk bevond toen hij zijn boek schreef.

Nu begrijp ik dat ik het helemaal verkeerd begrepen heb toen ik jong was.

De auteur was geen jong mens.

Hij was een vermoeide oude man, die eerder verbitterd is dan idealistisch.

En er spreekt tussen de regels ook angst door.

De angst te zullen sterven zonder iets van blijvende waarde achter te hebben gelaten.

Hij is zo eerlijk, deze Prediker.

Niemand maakt ons zó deelgenoot van zijn diepste angsten en teleurstellingen, zoals hij dat doet.

Genadeloos voor zichzelf schildert hij zijn leven af als de ene teleurstelling na de andere.

Hij had talenten zat – hij kon doen wat hij wilde en deed dat ook.

Hij vergaarde rijkdom,

hij zocht het in macht,

in genieten,

hij zocht het in de boeken, de wijsheid,

hij zocht het in vroomheid.....

Maar hij vond geen antwoord op zijn diepste verlangens. Hij vond geen rust.

Hij vond geen zin. Nutteloos is alles, volkomen nutteloos.

6. bestaat er geen antwoord?

De vraag is: bestaat er dan geen antwoord op de zin van alles?

Is onze behoefte aan zinvolheid niets anders dan een vrome wens

of zijn we zo arrogant dat we denken dat ons soort – de mens – zo anders is dan de nachtvlinder, de mot die ieder moment het licht in kan vliegen en verschroeit.

Worden we maar voor een kort moment op de wereld gezet om de soort in stand te houden en daarna plaats te maken voor de volgende generatie, zodat ook die in staat zijn zich voort te planten en dan te sterven?

Heeft God ons een honger meegegeven die niet gestild kan worden.

Een honger naar zin en betekenis die niet te vinden zijn op deze aarde?

Prediker schreef zijn boek honderden jaren geleden om ons deelgenoot te maken van zijn teleurstellingen en frustraties.

Maar vooral om ons te waarschuwen dat we onze beperkte tijd niet moeten verdoen, zoals hij dat deed.

Dat we niet moeten blijven hangen in de illusie dat rijkdom, wijsheid, genoegens of vroomheid ons leven inhoud kunnen geven.

Hij vertelt ons zijn verhaal met een wanhoop die groeit naarmate de ene weg na de andere doodloopt.

Naarmate de jaren vorderen, worden de keuzemogelijkheden steeds minder.

Maar hij heeft zijn boek niet geschreven om uiting te geven aan zijn frustratie of om ons – de lezers – in de put te helpen.

Het boek is bedoeld om vragen te gaan stellen over je eigen leven,

over je eigen beweegredenen,

je eigen inzicht en inzet,

over de dingen die je als belangrijk, als leidende principes in je leven ervaart.

In die zin is Prediker het beste voorbeeld van wijsheidsliteratuur.

Niet in die zin dat de wijsheid ons op een bordje in hapklare brokken aangereikt wordt, maar als prikkelende statements die ons wakker schudden.

7. Nobel

Was Prediker een mislukt mens?

Nee, helemaal niet.

Hij had alles geproefd van weelde, macht, hij had de mogelijkheden gehad zich te verdiepen in kennis en godsdienstige zaken.

Hij had een machtig mens kunnen zijn, door zijn rijkdom en kennis.

Maar hij zag telkens de beperktheid in van die macht.

Wanneer ben je geslaagd in je leven? Als je aan de top zit?

Alfred Nobel – daar is de Nobelprijs van afgeleid – was een Zweedse chemicus.

Hij had een fortuin verdiend met de uitvinding van een zeer krachtige springstof en het verlenen van vergunningen aan regeringen om die formule te gebruiken voor het maken van wapens.

Op een dag stierf zijn broer.

De krant maakte een fout. Kranten hebben al lang In memoria klaarliggen voor bekende personen.

Dus in plaats dat het "In memoriam" van zijn broer in de krant kwam, verscheen het in memoriam van Alfred zelf.

Daarin werd hij beschreven als de uitvinder van het dynamiet en de man die rijk was geworden door legers betere mogelijkheden te geven voor massavernietiging.

Nobel kreeg een unieke mogelijkheid om zijn eigen doodsbericht te lezen – om te zien hoe hij in de herinnering zou voortleven. Hij was diep geschokt dat dit de balans zou zijn van zijn leven.

Dat mensen zich hem zouden herinneren als de handelaar in dood en vernietiging.

Toen nam hij het besluit om een fonds op te richten dat ieder jaar prijzen zou toekent aan mensen die door hun wetenschappelijke en maatschappelijke inzet een zegen voor de mensheid zijn. De Nobelprijs. En daarmee is Alfred Nobel uiteindelijk beroemd geworden.

Een rabbi zei ooit: Toen ik jong was had ik bewondering voor mensen met hersens. Nu ik oud ben bewonder ik mensen met een hart.

8. betrekkelijk of betrokken bij

Is alles betrekkelijk?

Haaks op de gedachten van Prediker staat het andere stuk uit de bijbel dat we hoorden vanmorgen.

Dat deel over het verloren schaap en de verloren munt.

Het staat – zoals jullie vast weten – in een drieluik, want het derde verhaal is dat van de verloren zoon.

En dat geeft aan dat de verhalen in Lucas mooi gecomponeerd zijn.

Een man verliest een schaap, een vrouw verliest een munt, een ouder verliest zijn kind.

En alle drie vinden terug wat ze verloren.

De eerste twee op eigen kracht, door net zolang te zoeken, tot ze het weer gevonden hadden.

Is alles zo betrekkelijk?

Niet in deze verhalen.

Hier wordt alle moeite gedaan om iets dat maar gering is terug te vinden.

Wat stelt **1 schaap** voor tegenover die 99?

Iemand die van zijn schapen houdt, zal d'r toch wakker van liggen als dat ene schaap niet in de kooi is.

En **die ene munt**? Waarschijnlijk was hij onderdeel van een ketting die vrouwen vaak bij een bruiloft krijgen. Zonder die ene munt is de ketting incompleet.

Maar dat zijn maar bijzaken.

Hoofdzaak is dat er veel moeite wordt gedaan voor schijnbaar verloren zaken.

En dat er blijdschap is als ze gevonden worden of terugkeren, zoals dat kind.

Het leven is dus niet zo betrekkelijk als we soms denken.

En de dingen en de mensen doen ertoe.

Voor God doen ze ertoe, wil Jezus met zijn gelijkenissen zeggen.

En dat zou ook moeten gelden voor mensen.

Zij zijn onze aandacht waard.

Want wij staan in betrekking tot alles en allen om ons heen.

9. betrokkenheid

Prediker vindt alles niet betrekkelijk in de zin zoals velen leven tegenwoordig en vast ook vroeger al – onverschillig, oppervlakkig met uitspraken als: het zal mijn tijd wel duren, waarom zou je je druk maken.... etc.

Maar waarom doe je niet wat moeite?

Wat doe je met je leven?

Voor wie leef je?

Wanneer komt het erop aan?

Met wie wil je werken of wil je oud worden?

Aan wie schenk je vriendschap?

Ik kreeg een email van iemand die dit naar voren haalde dat het gaat om de W-vragen.

Wie, wat, waarom, waarvoor...

Het zijn de vragen die je blijven prikkelen om niet het bijltje erbij neer te leggen.

Om prioriteiten te stellen in je leven.

Om te doen wat nodig is wat binnen je bereik komt.

"Geen tijd" is vaak het antwoord als het om zaken gaat die aandacht vragen en betrokkenheid. En die persoon schreef mij: 'Mijn vader zei altijd : "Het is geen kwestie van Tijd maar van Prioriteit" en gelijk had hij.'

We gaan luisteren naar een oud klassiek pop-nummer van de componist Michel LeGrand en de schrijvers Bergman en Bergman:

The windmills of your mind.

Gezongen door José Feliciano, de ooit beroemde blinde gitarist.

De windmills of your mind betekent: de windmolens van je gedachten.

En het lied gaat erover dat je je soms zo meegezogen voelt door melancholische gedachten over hoe de tijd verstrikt en alles voorbij lijkt te gaan.

Zoals ik al zei: het boek Prediker is niet bedoeld om ons in de put te praten.

Het prikkelt juist om verder na te denken over het leven – met elkaar – in alle betrokkenheid.

Amen

annemike van der Meiden, 15 november 2015